

**دەنگەكان:** يۆست ھىلتەرمەن لە (جىنۆسايد، ھاوتاوانى، بىدەنگبون) دا نىگەرانى ئەوھى ھەبوو كە (سەدام حەسەن) ۋەك (پۆل پۆت) لە خەوى شىرىنىدا ھەلنەستىتەوھ و لەسەر تاوانى ئەنفالەوھ بۆ بەردەم دادگا پەلکىشى نەكەن و ئەو كىشەيە لەدەست بدرى. گەرچى سەدام بە مەرگى پۆل پۆت نەرۇشت، بەلام لە رووى كەيسى ئەنفالەوھ ھىتانى سەدام بۆبەردەم دادگا جىاوازييەكى ئەو تۆى لەگەل مەرگى(پۆل پۆت)دا نەبوو. پىتان وانىيە مەرگى سەدام كار و ئەركىكى زىاترى خستىتە سەر شانى ھەلسورپىنەرانى دژى جىنۆسايدى كوردەوھ بۆ ناساندنى ئەنفال ۋەك كوردەيەكى جىنۆسايد ؟

شاخەوان شۆرش

13.04.2007

## سەدام لە تاوانى گەلكوژى ئەنفال بىبەرى كرا و تاوانەكان بەرامبەر بە گەلى كورد كۆتايان نەھاتووھ



كارەساتىكى گەرەيە تاوانبارىكى ۋەكو پۆلپۆت كە تاوانبار بوو بە لەناوبردنى زىاتر لە دوو مليۆن كەسى كۆمبۇدى، بە مەرگى ئاسايى خۆى و بەبى داداگايىكردن لەسەر تاوانەكانى، مرد. ئەوھ كارەساتىكە بۆ گشت مرقۇايەتى و ھەولەكانى پىشگرتن بە كارەساتى گەلكوژى لە ئاستى جىھانىدا.

ھەلۆاسىنى سەدام بەتەنھا لەسەر فايلى كەمواتى دوجەيل و بەمجۆرە بىبەرىكردنى لە تاوانە گەرەكانى دىكە كە بەتاييەتى دژى گەلى كورد ئەنجامى دابوون، بۆ گەلى كورد چى لە مردنە شىرنەكەى پۆلپۆت كەمتر نىيە، بۆيە ئەوھ بەھەمان شىوھ كارەساتىكى گەرە بوو بۆ گشت مرقۇايەتى و ھەولەكانى پىشگرتن بە گەلكوژى، ھەرودھا پىشگرتن بە ئاشكرابوونى نەھىنيە گەرەكان. ئەو كارەساتە دادگايى بالايى تاوانەكانى ئىراقى و حكومەتى ئىراقى بە ھاوكارى دەسەلاتدارانى باشورى كوردستان تۆماریان كرد. كوشتنى سەدام بە بى دادگايى لەسەر تاوانەكانى بەرامبەر بە گەلى كورد ۋەكو ئەوھ وابوو ئەو بى دادگايىكردن ھەلۆاسرا.

دەبى بگوتريت، كاتى دەسەلاتدارانى باشورى كوردستان پەسندى ئەو دادگا ئىراقىيە عارەبىيەيان كرد و كەيسى گەلىكى گەلكوژىكراو و ژىردەستەى ئىراقىيان خستەوھ بەردەستى دەسەلاتدارانى بەغدا، دەسەلاتدارانى باشورى كوردستان كارەساتى ئەنفال و كۆمەلكوژىيەكانى دىكەيان فرۇشتە عارەبەكانى بەغدا. كانونەكانى ئەو دادگايە لە 2004 ھوھ پوون و ئاشكرايە، بە مەبەستى تايبەت داپشتراوھ و دەسەلاتى كوردى ۋەكو دەسەلاتدارانى بەغدا لىيان بەرپرسيارن. ئەوجا ئەوان نەيانخویندۆتەوھ، گرنگيان پىنەداوھ، لىيان نەزانىوھ، ئەمەرىكا و عارەب بەھىچيان دانەناون،

يان ئەوان بەئاگايانە بەشداريان لەو پلانەدا كەردوو، ناتوانى پاكەنە بۆ ئەو تاوانە گەورەيە بكات كە بەرامبەر بە گەلى كورد كرا، بېگومان بە بەشدارى ئەوان. ئەو تاوانەى دادگا و حكومەتى ئىراقى بەرامبەر بەگەلى كورد ئەنجامياندا، ئەو يەكە لە بەرھەمە ديارەكانى ئىراقچىەتى ى.ن.ك و پ.د.ك و ئىراقى ھىواو ئاشتىەكەى جەلال تالەبانى و مەسعود بارزانى بوو. زىرەكى و ھەكىمى ئەو سەرکردانە بوو، واىكرد كارەساتى گەلىكى گەلكوژكراو بخرىتەو ژیردەستى خەلكى سەر بە نەتەوھى گەلكوژكار، بە ياساى ولاتى داگىرکەر و بە زمانى ئەنفال گۆتن لەكارەساتى ئەنفالەكان بكرىت. ئاخى ئەى ھاوار چۆن دەكرى كارەساتى گەلى گەلكوژكراو بدرىتەو دەست نەتەوھى گەلكوژكار، ئەگەر دياردەيەكى ئەوپەرى نائاساىى لە ئارادا نەبىت. داخ لەدەست سەرکردەى ھىر و دۆراوى كورد، ئاى لە داماو و بىكەسى و ھەشەسەرى گەلى كورد.

"دادگاى" بالاي تاوانەكانى ئىراقى و داواكارە گشتىەكەى بەكارى عارەبىانەى خۆيان بەويژدانانە ھەلدەستن، داواكارى گشتى داوا سەرتايىەكەى لە گوتارى مەلایەكى مزگەوت دەچوو، لە داواى كۆتايىەكەى تاوانى گەلكوژى تەنھا دەخاتە پال عەلى كىمىاوى، بەمجۆرە ستاتى ئىراق و سەرکردەكانى دىكەى ئىراق لە تاوانى گەلكوژى بىبەرى دەكات! ئەوھش دىسان تراژىدىيەكى گەورەترە و تاوانىكى گەورەترە بەرامبەر بە گەلى بىكەسى كورد ئەنجام دەرىت. ئاخى چۆن رەوايە سولتان ھاشم كە خۆى سەرپەرشتى شالوى گەلكوژانەى ئەنفالى كەردوو بە تاوانى ژىنۆسايد تاوانبار نەكرىت، چۆن دەكرىت سەرۆكى دەزگاى ئىستخباراتى ئىراقى و بەشدار لە تاوانى ئەنفال ئازاد بىت، چۆن دەكرىت سەرکردەكانى دىكەى ئىراق ئەوانەى بەجۆرەى لەجۆرەكان لە تاوانەكەدا بەشداربوون سزاي تاوانى گەلكوژى وەرنەگرن. ئەوھى لە دادگاى عارەبى ئىراقى دەبىندرىت، ھەولى بەكەسكردنى تاوانى گەلكوژى كوردە و بىبەرىكردنى ستاتى داگىرکەرى ئىراقە لە تاوانى گەلكوژىدا.

لە ناوېردنى سەدام بى تاوانباركردنى لەسەر گەلكوژى لە گەلى كورد، ھەروھە بىبەرىكردنى ستاتى داگىرکەرى ئىراق لە تاوانى گەلكوژى ئەنفال دا، بېگومان كارى ناساندنى گەلكوژى ئەنفال سەختەر دەكات و كۆسپ دەخاتەبەردەم ھەولەكان بۆ ناساندنى تاوانى ئەنفال وەكو تاوانى گەلكوژى. ئەگەر بەھاتبايە سەدام حوسىن لەسەر تاوانى ئەنفال بە تاوانبار لە ئەنجامدانى تاوانى گەلكوژى بناسىندرابايە و سزاي كانونىانەى وەربگرتايە، ئەوا بېگومان زۆربەى دەزگا دەسەلاتدارەكانى جىھان پىشتىگىرى ناساندنى تاوانى ئەنفالەيان وەكو تاوانى ژىنۆسايد دەكرد. ديارە ئەگەر ستاتى ئىراق وەكو تاوانبار لە تاوانى گەلكوژى بە تاوانبار بناسىندرابايە، بېگومان ئەوھ وايدەكرد گەلكوژىەكە ئاسانتر ددانى پىدا بندرىت و زۆربەى ولاتانى جىھانى لارىان لەوھ نەدەبوو.

ديارە ئەگەر ستاتى ئىراق و سەرۆكەكانى بە تاوانبار بناسرابان، ئەوھ سوودى بۆ ئازادى يەكجارى گەلى كوردستان دەبوو و ئەگەرى پارىزگارىي گەلى كوردى بەرامبەر بە تاوانى دىكەى لەمشىوھە لە ئاستى نۆونەتەوھىيدا لە داھاتوودا بەرزتر دەكرد. ئەگەر ئەوانە بكرابان، خەلك و كۆمەلگەكانى ولاتانى جىھان زياتر و باشتر بە چۆنىەتى و بوونى تاوانەكە وەكو تاوانى گەلكوژى ئاشنا دەبوون.

لە ساىەى "زىرەكى و ھەكىمى" سەرکردە ئىراقچىەكانى كورد ئەوانە ھىچى نەكران، ئىستا دەبى ھەول بدرىت تۆلەى ئەو زىانانە بكرىتەوھ و وابكرىت لەگەل بوونى ئەو بۆشايانەشدا تاوانى

ئەنفال ۋەكو تاۋانى گەلكوژى لە ئاستى جىھانىدا ھاۋتاي گەلكوژى ئەرمەنىەكان، ھۆلۇكۆست، پۋاندا ۋە سەبەرنىسا بناسىندىت.

ئەۋە دەخۋازى لە ھەموو ئاستەكاندا ھەولەكان بەگورتر ۋە كارىگەرتر بىرىن، زانستىتر ۋە بەرفراۋانتر بىرىن. روونكردنەۋەكان وردتر ۋە ئاسانتر بىرىن. ئەۋ ھەولانە كارى درىژخايەنى گەرەكە ۋە بە سالىك ۋە دوو سال كۆتايى نايەت، بۆيە پشوو ۋە خەباتىكى نەپساۋەى دەۋىت. ئەۋ ھەولانە ناتوانن تۆلەى ھەموو نارەۋايەتتەكان بىكەنەۋە، بەلام دەتوانن مەبەست بىپىكن ئەگەر وىست ۋە كارى كۆنكرىتى ۋە لۇژىكىانە ھەبن.

بەكورتى بەپىي ئەۋ بەلگە ۋە فاكتانەى لەبەردەستدان دەبى ھەول بەدرىت تاۋانبارىي سەدام حوسىن ۋە ستاتى ئىراق لە وىستى لەناوبردى گەلى كورد بسەلمىندىت، ئەۋە روونبكرىتەۋە چۆن ئىراق ۋەكو ستاتىكى داگىرەكەر وىستىي لەناوبردى گەلى كوردى ھەبوۋە ۋە بەمجۆرە گەلى كورد ۋەكو گەلىكى بىستاتى ژىردەستە ھەولى لەناوبردى لەلايەن ستاتىكى داگىرەكەرەۋە بۇ دراۋە. دىسكۆرسى جودايى گەلى كورد ۋە نامۆيى گەلى كورد بە ستاتى ئىراق لەمىرگايەۋە ئاشكرا بىكرىت ۋە كۆنسىپتى نكۆلىكردى ئازادى كە لە لايەن كۆلۇنئاليزم ۋە داگىرەرانەۋە سەپىندرا، رەتكاتەۋە ۋە بەدرۆبخاتەۋە.